

HİZMETLER SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM

Yrd. Doç. Dr. Naci GÜNDOĞAN
Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F.
Öğretim Üyesi

I-Giriş

Sanayi-ötesi çağ ya da bilgi çağı gibi kavramlarla ifade edilen 21.Yüzyıl, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki büyük gelişmelerle, dünya çapında ekonomilerin yeniden yapılanmasına ve özellikle gelişmiş batı toplumlarının ekonomik ve sosyal yapılarında köklü değişimlere sahne olmaktadır. Bu dönüşüm sürecinde tarım ve sanayi sektörlerinin ekonomideki ağırlığı azalırken; hizmetler sektörü hızla büyümekte ve gelişmektedir.

İstihdam sorunlarının giderek önemini arttırdığı ve hizmetler sektörünün ekonomideki ağırlığının bir refah kriteri olarak değerlendirildiği günümüzde, istihdamdaki payının büyüklüğü nedeniyle hizmetler sektörü ve bu sektördeki istihdamın yapısı dikkatleri çekmektedir. Biz de bu noktadan hareketle çalışmamızda, bu sektördeki istihdamın yapısını, gelişimini ve özelliklerini, uluslararası karşılaştırmalara da yer vererek incelemeye çalışacağız.

II- Hizmetlerin Tanımı ve Sınıflandırılması

1. Hizmetlerin Tanımı

Hizmetler, mal üretimiyle karşılaştırıldığında, heterojen yapıları nedeniyle tanımlanması güç faaliyetlerdir. Bundan dolayı da hizmetleri tanımlamanın belki de en basit ve klasik yolu, onların ne olmadığını tanımlamaktır. Hizmetler bu bakımdan "artakalan sektör" (residual sector) olarak ifade edilir. Yani, tarım, madencilik ve imalat sektörü dışındaki bütün faaliyetler hizmet sektörü olarak tanımlanır. Hizmetleri tanımlamanın bir diğer yolu da, hizmetleri mallardan ya da diğer ekonomik faaliyet türlerinden farklı yapan özelliklerine bakmaktır. Bu özellikleri şunlardır (Miles-Boden, 2000:5).

- i) Hizmetlerin maddi bir yapısının olmaması (immaterial),
- ii) Depolanamaz ve transfer edilemez olması (non-storability, non-transferability),
- iii) Üretici ve tüketici arasında doğrudan bir etkileşim yaratmaları.

Hizmetlerin çoğu yukarıdaki özelliklere sahip olmakla birlikte, kimi hizmetlerde bu özelliklerden bazılarını göremeyebiliriz. Örneğin, bir fotoğrafçı tarafından çekilen bir fotoğraf tutulabilir, fiziksel yapısı olan bir hizmettir. Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri bir çok hizmetlerde artık kişisel iletişim zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Bankacılık ve uzaktan eğitim gibi alanlarda İnternet kişiler arası yüzyüze iletişime son vermiştir.

Tablo 1- Hizmetlerin özel nitelikleri

Hizmetlerin Tipik Özellikleri	
Hizmet Üretimi Teknoloji İşgücü Üretimin Özellikleri Endüstrinin Örgütlenmesi	Düşük sermaye mali; daha çok bina yatırımı. Bazı hizmetler üst düzeyde nitelik gerektirirken bazıları ise nispi olarak daha az nitelik gerektirir. Daha çok geçici ve kısmi süreli çalışacak işgücüne ihtiyaç duyulur. Uzmanlık bilgisi önemli olabilir ancak teknolojik niteliklere nadiren ihtiyaç duyulur. Üretim sıklıkla devamlılık arz etmez ve ölçek ekonomileri sınırlıdır. Genelde aile şirketlerinin ve kendi hesabına çalışmanın yoğun olduğu küçük ölçekli örgütlenmeler.
Hizmet Ürünü Ürünün Yapısı Ürünün Özellikleri Mülkiyet Hakkı	Maddi olmayan, sıklıkla bilgi yoğun, depolanması ve transferi güç. Genellikle müşterinin ihtiyacına göre hazırlanır. Koruması güç, kopya edilmesi kolay.
Hizmet Tüketimi Ürünün Dağıtım Müşterinin Rolü	Çoğu zaman hizmeti sunan veya müşteri karşı tarafın ayağına gitmek zorundadır. Hizmetler üretilirken ve dizayn sürecinde müşterinin gereksinimleri doğrultusunda hareket edilir. Üretimi tüketimden ayırmak güçtür.

Kaynak : Ian Miles, **Services Innovation, Statistics and Conceptual Issues**, OECD, Paris, 1995.

2. Hizmetlerin Sınıflandırılması

Ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı olarak yeni hizmet alanlarının ortaya çıkışının son dönemde hızlanması nedeniyle, sürekli olarak yeni hizmet alanlarının belirlenmesi; bunların istatistiksel sınıflandırmaya dahil edilmesi; ölçme yöntemlerinin geliştirilerek istatistiksel göstergelerin oluşturulması zorunlu olmaktadır. Ancak, hizmetlerin artan çeşitliliği bir takım analiz sorunları ortaya koymaktadır

Kamu-İş; C: 7, S: 1/2002

(İyidoğan, 2001:5). Bryson ve Daniel, "hizmet faaliyetlerinin heterojen bir yapıya sahip olmasının, onları sınıflandırmakla ilgilenen analistler için bir kabus olduğunu" söylemektedirler (Bryson-Daniel, 1998:15).

Hizmetlerin sınıflandırılmasına ilişkin çeşitli yaklaşımlardan söz edilebilir. Bunlardan ilki "klasik yaklaşım" dır. Klasik yaklaşım endüstri temellidir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Standart Endüstriyel Sınıflandırmasının (ISIC) 3. versiyonu, hizmetleri 11 temel bölüme ayırmaktadır. Bunlar: Toptan ve Perakende Ticaret; Sağlık ve Restoranlar; Ulaşım, Depolama ve İletişim; Finansal Aracılık; Emlak, Kiralama ve İşletmecilik Faaliyetleri; Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik Hizmetleri; Öğretim; Sağlık ve Sosyal Çalışma; Diğer Toplumsal ve Kişisel Hizmetler; Özel Ev Hizmetleridir (UN, 1990). Avustralya ve Yeni Zelanda Standart Endüstriyel Sınıflandırma Sistemi'nde (ANZSIC) ise 14 tane hizmet grubu tanımlanmaktadır (Mc Lachen, 2002:12).

Klasik sınıflandırma sisteminin, hizmetler sektöründe yaşanan gelişmeleri analiz etmede yetersiz kalışı, bu alanda çalışan bir çok analist tarafından eleştirilmiş ve onları alternatif sınıflandırma sistemleri arayışına itmiştir. Klasik yaklaşımın dışında gelişen alternatif sınıflandırma sistemleri ise hizmetleri, hizmet ettikleri piyasalara göre sınıflandırmaktadır. Bunlar arasında Brovning ile Singelmann'ın ve Elfring'in sınıflandırmaları önemlidir. Brovning ve Singelmann hizmetler sektörünü, Üretici, Dağıtıcı, Kişisel ve Sosyal Hizmetler olmak üzere 4 alt sektöre ayırmaktadırlar. Elfring de ISIC'da yer alan hizmet faaliyetlerini bu sisteme dayalı olarak 4 alt sektör altında yeniden gruplandırmaktadır (Tablo 2). OECD de hizmetler sektörü istihdamını analiz ederken Elfring'in bu sınıflandırmasını kullanmaktadır.

Klasik endüstri temelli sınıflandırma sistemi, hizmetler sektörünün analizinde bir başlangıç noktası sağlarken, alternatif sınıflandırma sistemleri de bu sektördeki gelişmelerin ve değişimlerin daha iyi görülebilmesine yardımcı olmaktadır (Mc Lachen, 2002:12).

Tablo 2- Piyasa temelli sınıflandırma sistemleri

Alt Sektörler	Browning-Singelmann'ın alt grupları	Elfring'in alt grupları
A. Üretici B. Hizmetler	-Bankacılık, kredi ve diğer finansal hizmetler -Sigortacılık -Emlak -Mühendislik ve mimarlık hizmetleri -Muhasebecilik -Çeşitli işletmecilik hizmetleri -Hukuk hizmetleri	-İşletmecilik ve profesyonel hizmetler -Finansal hizmetler -Sigortacılık hizmetleri -Emlak hizmetleri
A. Dağıtım Hizmetleri	-Taşımacılık ve depolama -iletişim -Toptancılık ticareti -Perakendecilik	-Perakendecilik -Toptancılık ticareti -Taşımacılık hizmetleri -iletişim
A. Kişisel Hizmetler	-Ev hizmetleri -Oteller ve pansiyonlar -Yiyecek ve içecek yerleri -Tamircilik hizmetleri -Yıkama ve kuru temizleme işleri -Kuaför ve güzellik salonları -Eğlence ve rekreasyon hizmetleri -Çeşitli kişisel hizmetler	-Oteller, barlar ve restoranlar -Rekreasyon, eğlence ve kültür hizmetleri -Ev hizmetleri -Diğer kişisel hizmetler
A. Sosyal Hizmetler	-Sağlık hizmetleri -Hastaneler -Eğitim -Din hizmetleri -Kar amaçlı olmayan organizasyonlar -Posta hizmetleri -Kamu yönetimi -Çeşitli sosyal hizmetler	-Kamu hizmetleri (sivil ya da askeri) -Sağlık hizmetleri -Eğitim hizmetleri -Diğer sosyal hizmetler

Kaynak: McLachen ve Diğerleri, s. 12'den Browning-Singelmann (1978) ve Elfring (1988).

III- Hizmetler Sektörünün Gayri Safi Milli Hasılaya ve İstihdama Katkısı

1. Hizmetler Sektörünün GSMH'ya Katkısı

Sanayi toplumlarında mal üretimi ekonominin can damarı, üretim mallarına sahip olmak ise zenginliğin göstergesiyken, sanayi-ötesi toplumlara geçiş sürecinde, üretim sektörü yerine hizmetler sektörü gelişmekte ve böylece bilgi, boş zamanların değerlendirilmesi ve eğlence alanlarına yönelik yeni hizmetler en önemli ekonomik sektörler olma yolunda ilerlemektedir. Multimedya teknolojilerinden finans sektörüne, manyetik teyplerden turizm alanına kadar hizmetler sektöründeki gelişmeler, dünya ekonomisinin can damarlarıdır. Sanayi-ötesi ekonomilerde, sanayi toplumlarındaki fiziki mal üretiminin yerini alan bu yeni sektörler,

dünya ekonomisinin küresel değişim sürecinde elle tutulmaz ekonomileri olarak tanımlanmakta ve yeni karlı sektörler olarak büyük bir gelişme potansiyeli taşımaktadırlar. Hizmet sektörlerinde "bilgi teknolojisiyle adeta bir devrim yaşanmakta, özellikle iletişim alanında yoğun ölçüde bilgisayarın kullanılması, iletişim maliyetlerini hızla düşürmekte ve bir çok hizmetlerin ticari bir karakter kazanmasına neden olmaktadır (Kurtulmuş, 1996:21).

OECD ülkelerinde, hizmetler sektörünün GSMH'ya katkısı her geçen yıl artmaktadır. Bugün OECD ülkelerinin çoğunda hizmetler sektörünün GSMH içindeki payı %70'ler düzeyindedir.

Tablo 3- Seçilmiş bazı ülkelerde hizmetler sektörünün GSMH içindeki payı

Ülkeler	Hizmetlerin GSMH içindeki payı (%)				
	1987	1997	Ülkeler	1987	1997
Avusturya	64.1	68.2	Lüksemburg	66.9	75.0
Belçika	68.6	71.3	Meksika	63.3	68.4
Kanada	66.8	71.6	Hollanda	67.8	69.8
Danimarka	71.6	72.1	Norveç	66.0	65.9
Finlandiya	61.6	66.3	Japonya	56.8	60.2
Fransa	66.9	71.5	İngiltere	66.1	70.8
Almanya	64.0	69.9	İspanya	59.3	70.9
Yunanistan	61.1	67.9	İsveç	66.3	70.5
ABD	68.3	71.4	Türkiye	49.1	54.2

Kaynak: OECD, Service Economy, Paris, 2000.

Hizmetlerin GSMH'daki payının artmasına etki eden unsurlar üretim ve tüketim ile ilgili değişimler olarak iki açıdan değerlendirilebilir. Tüketimle ilgili olan yönü, hizmet talebinin gelir esnekliğinin yüksek olmasına bağlı olarak, tüketici tercihlerinde hizmetler lehine meydana gelen değişmeyi yansıtmaktadır. Tüketicilerin tercihleri eskiye göre artan ölçüde kalite, rahatlık, kültür, çevre ağırlıklı tüketime yönelmekte, dolayısıyla da bu alanlara ilişkin hizmet talepleri artmakta; talepteki bu değişiklikler firmalara ve üretim süreçlerine yansımaktadır. Hizmet artışının üretimle ilgili yönü ise, teknolojik yenilikler ve başarılı bir organizasyon ve yönetim için firmaların teknik, idari ve diğer konularda hizmet talebinin artmasıyla ilgilidir (İyidoğan, 2001:13).

Türkiye'de de hizmetler sektörü uzun süredir ekonominin en büyük sektörü konumundadır. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın yürürlüğe girdiği 1963'te bu pay %46.3 düzeyindeydi. O tarihten 1987'ye kadar bu pay azalan bir hızla artmaya devam etmiş ve %57.9'a ulaşmıştır. Bu tarihten sonra ise aşağıdaki tablodan da izlenebileceği gibi %57-59 düzeylerinde istikrar kazanmıştır (DPT, 2000:49).

Tablo 4- Türkiye'de sektörlerin GSMH'daki payları ve sektörel büyüme hızları

Yıllar	GSMH'daki Sektör Payları (%)			Sektörel Büyüme Hızları (%)		
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1987	17.2	24.9	57.9	0.4	9.2	13.2
1988	18.3	25.1	56.7	8.0	2.1	-0.8
1989	16.6	25.9	57.5	-7.7	4.9	3.2
1990	16.3	25.9	57.9	7.0	9.3	10.1
1991	16.1	26.5	57.4	-0.6	2.9	-0.5
1992	15.8	26.5	57.8	4.3	6.2	7.1
1993	14.5	26.5	59.0	-0.8	8.3	10.5
1994	15.3	26.6	58.1	-0.6	-5.7	-7.6
1995	14.4	27.7	57.9	1.3	12.5	7.6
1996	14.0	27.7	58.3	4.6	6.8	7.9
1997	12.7	28.1	59.2	-2.2	10.2	9.9
1998	13.1	27.6	59.3	7.4	1.8	3.9

Kaynak: DPT, Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesi ÖK Raporu, 2001.

2. Hizmetler Sektörünün İstihdama Katkısı

Kalkınma sürecinde istihdamın sektörel dağılımı evrensel bir yol izlemektedir. Bu süreçte, tarımın payı sürekli olarak azalırken; sanayinin payı bir dönem sürekli artmakta ve bir süre sonra da belli bir düzeyde durağanlaşarak düşmeye başlamaktadır. Hizmetler sektörü ise sürekli olarak artış eğiliminde olan bir sektör konumundadır. Bu gelişim basitçe şu şekilde izah edilebilir: Bireylerin gelirleri arttıkça gıda talepleri (tarım ürünleri) doğal sınırına ulaşır ve nispi olarak sanayi malları talepleri artar. Aynı zamanda yeni tarım teknikleri ve makineleşme sebebiyle tarımda emek verimliliği daha hızlı artar. Nispi olarak ucuzlayan tarım ürünlerinin gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) içindeki payı azalır. Aynı zamanda, sanayide istihdam fırsatları artarken tarımsal emek talebinde de bir düşüş yaşanır. Sonuçta, sanayinin GSYİH içindeki payı tarımdan daha büyük olur ve sanayi istihdamının ağırlığı artar. Sanayi-ötesi dönemde ise, yine gelir artışı sürdükçe bireylerin sanayi malı ihtiyaçları azalır ve bireyler sağlık, eğitim, eğlence gibi hizmetleri daha fazla talep etmeye başlarlar. Bu sırada hizmetlerdeki emek verimliliği tarımda ve sanayide olduğu kadar hızlı artmaz. Çünkü, çoğu hizmet işi makineler tarafından yapılamaz. Bu durum, hizmetleri tarım ve sanayi mallarına göre daha pahalı yapar ve GSYİH içinde hizmetlerin payını hızla arttırır. Hizmetler

sektöründeki daha düşük makineleşme, aynı zamanda istihdamın tarım ve sanayide düşerken niçin hizmetler sektöründe arttığını da açıklar. Sonuçta, hizmetler sektörü sanayi sektörünün yerine ekonominin hakim sektörü haline gelir (World Bank, 2001:51).

Tablo 5- Bazı gelişmiş ülkelerde istihdamın sektörel dağılımındaki gelişmeler

Ülkeler	Tarım			Sanayi			Hizmetler		
	1985	1990	1998	1985	1990	1998	1985	1990	1998
Kanada	5.2	4.2	3.7	25.5	24.6	22.4	69.3	71.2	73.9
ABD	3.1	2.8	2.7	28.0	26.2	23.6	68.8	70.9	73.7
Japonya	8.8	7.2	5.3	34.9	34.1	32.0	56.4	58.7	62.7
Fransa	7.6	5.6	4.4	32.0	30.0	25.1	60.4	64.4	70.5
Almanya	5.4	3.5	2.9	41.0	39.8	35.0	53.5	56.7	62.1
İtalya	11.2	8.8	6.6	33.6	32.7	32.0	55.2	58.5	61.5
İspanya	18.2	11.8	8.0	31.9	33.4	30.4	49.9	54.8	61.6
İngiltere	2.5	2.1	1.7	31.6	28.6	26.6	65.9	69.2	71.5

Kaynak: OECD, Quarterly Labour Force Statistics.

Sanayi toplumundan hizmet toplumuna geçiş sürecinde tüm hizmetler aynı oranda gelişmez. Bu nedenle de hizmetler sektörü istihdamında bir büyüme görülmeyle birlikte, bu büyüme oranlarının alt sektörler itibariyle farklılaştığı dikkati çekmektedir. Zira, ele alınan ülkenin ekonomik durumu ve bütün hizmet alt sektörlerinin büyüme dinamikleriyle bağlarının aynı derecede güçlü olmaması nedeniyle, bazı sektörlerde oldukça yüksek istihdam artışları gerçekleşirken; diğer bazı alt sektörlerde ise, istihdam artışının durağan bir seyir izlediği görülmektedir. Dolayısıyla alt hizmet gruplarının istihdamdaki payları, o ülkenin hizmet ekonomisi olma yolunda ne derece ilerleme kaydettiğinin de bir göstergesidir.

OECD ülkelerinde hizmet istihdamına alt sektörler itibariyle bakıldığında, bugün itibariyle, istihdamın yaklaşık olarak, üçte birinin sosyal hizmetlerde, diğer üçte birlik kısmının dağıtım hizmetlerinde ve geriye kalan üçte birlik kısmının da eşit olarak üretim ve kişisel hizmetler arasında gerçekleştiği söylenebilir (OECD, 2000a :86).

Hizmet alt sektörleri arasında, son yirmi yılda istihdamın en hızlı geliştiği sektörler, üretici ve sosyal hizmet alt sektörleri olmuştur. Kişisel hizmetlerin oranı çok küçük de olsa bir artış gösterirken, dağıtım hizmetleri pek bir değişim

göstermemiştir. Yani, son yirmi yılda hizmetler sektöründeki istihdam artışının lokomotifini üretici ve sosyal hizmetler alt sektörleri olmuştur.

a) Üretici Hizmetler: İşletmecilik, sigortacılık, emlak ve finansal hizmetleri kapsayan üretici hizmetler sektörü, 1960'lı yıllarda en küçük alt hizmet sektörü iken, yıllar itibariyle büyük bir gelişme göstermiş ve istihdamdaki payını önemli ölçüde arttırmıştır. Örneğin, Tablo 6'ya bakıldığında, 1960 yılında İngiltere'de üretici hizmetlerin istihdamdaki payı %4.4 iken, 1998'e gelindiğinde bu payın %14.7'ye çıktığı görülmektedir. Bugün üretici hizmetler alt sektörünün istihdamdaki payının en yüksek olduğu ülkeler ise, Japonya, Lüksemburg ve ABD'dir (Tablo 7).

Tablo 6- Gelişmiş bazı ülkelerde hizmet alt sektörlerinin istihdamdaki paylarının gelişimi

Ülkeler	Bütün Hizmetler			Üretici Hizmetler			Dağıtım Hizmetleri			Kişisel Hizmetler			Sosyal Hizmetler		
	1960	1984	1998	1960	1984	1998	1960	1984	1998	1960	1984	1998	1960	1984	1998
Almanya	38.6	53.1	62.7	3.4	6.7	10.9	18.0	18.0	19.9	7.4	7.4	7.1	10.0	21.0	24.8
Fransa	44.2	60.6	69.3	3.5	7.9	11.9	17.0	20.0	19.9	7.9	7.7	8.3	16.0	21.0	29.2
Hollanda	47.8	67.3	70.1	4.2	9.9	14.3	20.0	22.0	22.0	8.5	7.8	6.2	15.0	25.0	27.6
İsveç	47.6	66.4	70.9	3.5	6.4	12.2	19.0	19.0	19.4	8.4	5.9	5.9	16.0	28.0	33.4
İngiltere	48.8	64.9	71.4	4.4	9.2	14.7	21.0	21.0	21.8	8.0	9.7	9.2	16.0	25.0	25.7
ABD	61.1	71.8	73.9	6.4	12.0	15.8	22.0	21.0	21.2	11.0	12.0	12.1	21.0	26.0	24.8

Kaynak: EC, "The Job Creation Potential of the Service Sector in Europe", 2000.

b) Dağıtım Hizmetleri: Toptan ve perakende ticaret, taşımacılık ve iletişim gibi hizmetleri içine alan dağıtım hizmetleri, 1960'larda en büyük alt sektör konumundaydı. Son 40 yılda ise bu alt sektörün istihdamdaki payı bir çok ülkede durağan bir seyir izlemiştir. Örneğin, Tablo 6'ya bakıldığında, 1960'da İsveç'te dağıtım hizmetlerinin istihdamdaki payı %19.0 iken, 1998'e gelindiğinde bu oranın pek değişmediği, %19.4, görülmektedir. Benzer bir biçimde, İngiltere'de de aynı oran 1960'da %21.0 iken, 1998'de çok küçük bir artış kaydederek, %21.8 olarak ortaya çıkmıştır. Bugün dağıtım hizmetleri alt sektörünün istihdamdaki payının en yüksek olduğu ülkeler ise Japonya, Avustralya ve Yunanistan'dır (Tablo 7).

c) Kişisel Hizmetler: Hizmet alt sektörleri içinde istihdamdaki payı itibariyle en küçük alt sektördür. Oteller, restoranlar, eğlence ve kültür hizmetleriyle ev hizmetleri ve diğer kişisel hizmetleri kapsayan bu alt sektörde de istihdam payı bakımından, son kırk yılda bir durağanlık gözlenmektedir. Örneğin, 1960'da Almanya'da kişisel hizmetlerin istihdamdaki payı %7.4 iken, bu oran 1998'e gelindiğinde %7.1 olarak gerçekleşmiştir. Kişisel hizmetler alt sektörünün istihdamdaki payının en yüksek olduğu ülkeler ise, Meksika, ABD ve İspanya'dır (Tablo 7).

d) Sosyal Hizmetler: Sosyal refah devletine geçiş sürecinde, sosyal hizmetler alt sektörü, özellikle gelişmiş ülkelerde, en hızlı büyüyen ve hizmet alt sektörleri arasında istihdamdaki payı itibarıyla en büyük alt sektör haline gelmiştir. Kamu hizmetleri, sağlık, eğitim ve diğer sosyal hizmetleri kapsayan sosyal hizmetler alt sektörünün istihdamdaki payının en yüksek olduğu ülkeler ise İskandinav ülkeleri, Belçika, Fransa ve Lüksemburg'tur (Tablo 7).

Tablo 7- OECD ülkelerinde alt-hizmet sektörlerinin istihdamdaki payları, 1998

Ülkeler	Üretim Hizmetleri			Dağıtım Hizmetleri			Kişisel Hizmetler			Sosyal Hizmetler		
	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T
Avustralya	15.7	13.9	14.7	24.2	25.0	24.6	13.0	10.9	11.8	33.2	13.8	22.2
Avusturya	12.2	9.2	10.5	22.8	2.1	22.4	12.9	6.3	9.2	30.5	14.8	21.7
Belçika	11.8	11.7	11.7	20.1	23.0	21.8	8.9	5.4	6.8	44.8	19.2	29.8
Kanada	18.2	15.0	16.5	17.1	21.4	19.4	14.3	9.5	11.7	32.5	13.7	22.3
Çek Cumh.	8.3	6.3	7.2	21.9	18.0	19.7	9.1	7.0	7.9	27.6	10.9	18.7
Danimarka	11.1	11.7	11.4	16.7	24.9	21.1	7.4	4.4	5.8	48.1	16.8	31.2
Finlandiya	11.4	11.3	11.3	14.3	22.9	18.8	8.7	3.8	6.2	45.6	11.9	28.0
Fransa	13.0	11.0	11.9	17.4	21.9	19.9	11.7	5.5	8.3	40.4	20.1	29.2
Almanya	12.2	9.9	10.9	21.1	18.9	19.9	9.7	5.0	7.1	35.7	16.4	24.8
Yunanistan	9.0	6.5	7.4	19.7	25.4	23.3	13.9	8.3	10.4	24.7	13.5	17.7
Macaristan	7.7	5.9	6.7	20.4	22.0	21.3	8.6	6.2	7.3	33.6	12.9	22.3
İrlanda	14.5	9.5	11.5	19.4	20.3	19.9	15.6	7.4	10.7	30.7	12.3	19.6
İtalya	9.8	9.1	9.3	19.1	23.0	21.6	11.3	6.1	8.0	32.4	16.0	22.0
Japonya	29.0	18.4	22.6	27.7	26.2	26.8	-	-	-	-	-	--
Kore	9.0	9.5	9.3	22.2	26.8	24.5	-	--	-	--	-	--
Lüksemburg	20.1	16.4	17.8	19.1	20.0	19.7	13.5	5.3	8.4	38.5	23.7	29.3
Meksika	4.2	3.8	3.9	25.3	20.3	22.0	23.6	14.3	17.5	18.1	9.2	12.2
Hollanda	14.0	14.6	14.3	20.0	23.5	22.0	8.4	4.6	6.2	39.7	19.0	27.6
Y.Zelanda	14.4	12.8	13.5	21.5	22.7	22.1	11.9	7.9	9.8	33.4	12.7	22.0
Norveç	9.5	11.4	10.6	20.3	23.6	2.1	8.7	5.9	7.2	49.1	18.8	32.8
Portekiz	5.5	5.6	5.5	14.2	20.6	17.7	17.1	5.5	10.7	22.9	10.7	16.2
İspanya	10.9	8.0	9.0	22.6	22.3	22.4	18.6	8.0	11.8	28.5	13.0	18.5
İsveç	10.8	13.4	12.2	15.0	23.4	19.4	7.1	4.8	5.9	52.9	15.9	33.4
İsviçre	13.4	16.7	15.3	20.8	18.7	19.6	13.9	6.9	10.0	33.8	16.8	24.3
Türkiye	2.8	2.7	2.8	5.8	26.9	20.8	-	-	-	-	-	-
İngiltere	14.7	14.6	14.7	20.2	23.1	21.8	12.2	6.8	9.2	38.8	15.1	25.7
ABD	17.1	14.8	15.8	18.9	23.1	21.2	13.8	10.6	12.1	36.2	14.9	24.8
OECD Ort.	12.2	10.9	11.4	19.6	22.6	21.3	12.3	6.9	9.2	35.5	15.1	24.0

Kaynak: OECD, Employment Outlook 2000

K: Kadın, E: Erkek, T: Toplam

Ülkemize bakıldığında ise, gelişmiş ülkelere oranla hizmetler sektörünün yeterince gelişmediği görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde hizmetler sektörünün

toplam istihdamdaki payı %70'lere ulaşırken; bu oran ülkemizde gelişmiş ülkelere rinkinin yarısı seviyesindedir. Bu farklılık hizmet alt sektörlerinde de ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8- Yıllar itibariyle Türkiye'de istihdamın sektörel dağılımı

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1960	78.3	10.2	11.5
1965	74.7	10.9	14.4
1970	71.5	11.8	16.8
1975	58.4	19.3	22.3
1980	53.2	20.4	26.4
1985	49.4	21.4	29.2
1990	47.5	20.6	31.8
1995	47.8	21.4	31.1
1999	45.8	20.5	33.7

Kaynak: OECD, Labour Force Statistics, DİE, HİA.

Türkiye'de GSMH'nın sektörel dağılımı ile istihdamın sektörel dağılımı birbirinden farklıdır. GSMH'nın sektörel dağılımında açık ara birinci sırada yer alan hizmetler sektörü, istihdamın sektörel dağılımında ise tarım sektöründen sonra gelmektedir. İstihdamın sektörel dağılımında birinci sırada yer alan tarım sektörünün üretimdeki payı itibariyle sektörler arasında üçüncü sırada olması ise, tarım sektöründeki verim düşüklüğü ve gizli işsizlikle açıklanabilecek bir durumdur.

Ülkemizde istihdam konusunda DİE tarafından yapılan en kapsamlı çalışma olan Hanehalkı İşgücü Anketlerinde, Uluslararası Standart Endüstriyel Sınıflandırma (ISIC Rev.I) kullanılarak 4 hizmet alt sektörü belirlenmiştir. Bunlar: Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller; Ulaştırma, haberleşme ve depolama; Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri; Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetlerdir. Hizmet alt sektörleri içinde dağıtım hizmetleri kapsamında yer alan ticaret sektörünün istihdamda en büyük paya sahip alt sektör olduğu görülmektedir. Onun arkasından sosyal hizmetler gelmektedir. En az paya sahip olan alt sektör ise üretici hizmetler alt sektörü içinde yer alan finansman, sigorta ve emlak hizmetleridir (Tablo 9).

Tablo 9- Türkiye'de hizmet alt sektörlerinin istihdamdaki payları (%)

Alt Sektör	1989	1994	1999
Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller			
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	6.2	5.5	5.5
Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetler	2.6	2.4	2.5
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	15.1	14.9	15.5

Kaynak: DİE, HİA.

IV-Hizmetler Sektöründeki İşgücünün Özellikleri

Hizmetler sektörü, istihdamdaki işgücünün özellikleri bakımından diğer sektörlerden farklılaşmaktadır. Bu sektördeki işgücüne cinsiyet, yaş ve eğitim durumu gibi özellikleri itibariyle bakıldığında şu sonuçlarla karşılaşılmaktadır:

1. Cinsiyet

Sanayileşmenin ilk aşamalarında genellikle erkek işgücünün yerine tarım sektöründe istihdam edilen kadın işgücü, sanayileşmenin ilerlemesiyle tarım dışı kesimlere kaymıştır. Hizmetler sektöründeki bir çok işin fiziksel bir güç gerektirmemesi, sektördeki esnek çalışma saatleri ve hizmet kesimindeki işlerin genellikle yerleşim bölgelerinde veya bu bölgelere yakın yerlerde bulunması, kadınların hizmetlerdeki istihdam oranlarını sanayi sektörüne göre daha fazla arttırmıştır (Dura-Atik: 2002:104).

Bugün hizmetler sektörü, diğer sektörlerle oranla kadınların daha yoğun olarak istihdam edildiği bir sektördür. Tarım ve imalat sanayii ile karşılaştırıldığında hizmetler sektöründeki istihdamın cinsiyet yapısındaki farklılık daha da dikkat çekici olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin çoğunda, tarım ve imalat sanayiinde çalışan kadınların sayısı erkeklerin yarısının bile altındayken, hizmetler sektöründe çalışan kadınların sayısı erkeklerden daha fazladır. Finlandiya, İsveç, İngiltere, Almanya, Fransa, ABD ve Kanada gibi ülkeler bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Hizmetler sektöründeki istihdamın cinsiyet bakımından yapısı 4 alt hizmet sektörünün kendi aralarında da önemli farklılıklar göstermektedir. Çoğu ülkede üretici hizmetler ve dağıtım hizmetlerinde kadın ve erkeklerin payı birbirine yakınken, özellikle kişisel ve sosyal hizmetlerde dikkate değer bir farklılık göze çarpmaktadır. Örneğin, sosyal hizmetler sektöründe çalışan kadınların sayısının,

Kamu-iş; C: 7, S: 1/2002

aynı sektördeki erkek çalışanların sayısına oranı Finlandiya'da 3,5 , İsveç'te 3, İngiltere ve ABD'de de 2'dir.

Tablo 10- Bazı ülkelerde sektörler itibariyle çalışan kadınların erkeklere oranı, 1998

Ülke	Tarım ve Ormancılık	İmalat Sanayii	Hizmetler (Genel)	Üretici Hizmetler	Dağıtım Hizmetleri	Kişisel Hizmetler	Sosyal Hizmetler
Kanada	0.39	0.48	1.15	1.01	0.67	1.25	1.98
Finlandiya	0.45	0.45	1.46	0.92	0.57	2.09	3.48
Fransa	0.46	0.42	1.14	0.95	0.64	1.73	1.62
Almanya	0.57	0.39	1.20	0.94	0.86	1.48	1.67
İtalya	0.48	0.44	0.76	0.62	0.47	1.05	1.15
İsveç	0.30	0.38	1.34	0.72	0.58	1.34	2.98
İngiltere	0.31	0.36	1.16	0.81	0.71	1.45	2.07
ABD	0.33	0.47	1.17	0.99	0.70	1.12	2.09
OECD(ort)	0.49	0.43	1.04	0.86	0.67	1.35	1.77

Kaynak: OECD, Employment Outlook 2000, s. 94.

Türkiye'de hizmetler sektöründe çalışanların cinsiyet kompozisyonuna baktığımızda ise, gelişmiş ülkelere farklı bir durumla karşılaşmaktayız. Kadınların işgücüne katılma oranının son derece düşük olduğu ülkemizde, işgücü içerisinde bulunan kadınların çoğunun da tarım sektöründe çalıştıkları görülmektedir. Bu durum, ülkemizde kadın işgücünün henüz sanayi-ötesi toplumlarda ortaya çıkan istihdam yapısına sahip olmadığını göstermektedir. Hizmetler sektöründe çalışan kadınlar da çoğunlukla mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler alanlarında istihdam edilmektedirler.

Tablo 11- Türkiye'de ekonomik faaliyet kollarına göre çalışan kadınların erkeklere oranı

Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık	0.96
İmalat sanayii	0.25
Hizmetler genel	0.20
Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller	0.11
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	0.03
Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri	0.39
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	0.32

Kaynak: DİE, HİA Nisan 1999.

2. Yaş

Genel olarak, hizmetler sektöründe çalışanların yaş grupları açısından diğer ekonomik sektörlerden çok farklı bir yaş yapısına sahip oldukları söylenemez. Ancak, alt hizmet sektörleri itibariyle bir karşılaştırma yapıldığında, kişisel hizmetler ve dağıtım hizmetlerinde çalışanların nispi olarak genç oldukları söylenebilir. Alt sektörler arasında çalışanların yaş grubu açısından dikkati çeken bir diğer husus da, sosyal hizmetler sektörüdür. Bu sektörde çalışanların çoğunlukla yetişkin oldukları görülmektedir.

Tablo 12- Gelişmiş bazı ülkelerde hizmetler sektöründeki istihdamın yaş kompozisyonu (15-24 yaş grubunda çalışanların 25 ve üzeri yaş grubundaki çalışanlara oranı)

Ülke	Tarım ve Ormancılık	İmalat Sanayii	Hizmetler (Genel)	Üretici Hizmetler	Dağıtım Hizmetleri	Kişisel Hizmetler	Sosyal Hizmetler
Kanada	0.17	0.15	0.18	0.13	0.23	0.44	0.09
Finlandiya	0.05	0.12	0.11	0.09	0.14	0.25	0.06
Fransa	0.07	0.10	0.09	0.07	0.12	0.16	0.06
Almanya	0.10	0.11	0.12	0.11	0.13	0.17	0.10
İtalya	0.07	0.15	0.08	0.08	0.10	0.15	0.03
İsveç	0.08	0.10	0.10	0.10	0.14	0.26	0.25
İngiltere	0.14	0.15	0.17	0.14	0.26	0.40	0.07
ABD	0.20	0.11	0.19	0.13	0.24	0.45	0.10
OECD(ort)	0.12	0.16	0.15	0.13	0.20	0.31	0.08

Kaynak: OECD, Employment Outlook 2000.

Ülkemizde hizmetler sektöründe çalışanlara yaş grupları açısından bakıldığında ise, genç işgücünün sayısal olarak büyük olması, bu sektörde genç yetişkin işgücü oranlarının da OECD ülkelerine göre daha yüksek olması sonucunu doğurmaktadır. Ancak, toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetlerde çalışanların yaş yapısının, OECD ülkelerinde olduğu gibi diğer alt hizmet sektörlerine oranla yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 13-Tiirkiye'de hizmetler sektöründeki istihdamın yaş kompozisyonu (15-24 yaş grubunda çalışanların 25 ve üzeri yaş grubundaki çalışanlara oranı)

Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık	0.29
İmalat sanayii	0.35
Hizmetler genel	0.21
Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller	0.30
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	0.11
Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri	0.25
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	0.17

Kaynak: DIE, HİA Nisan 1999.

3. Eğitim Durumu

Eğitim durumları bakımından imalat sanayi ve tarım sektöründe çalışanlarla karşılaştırıldığında, hizmetler sektöründe çalışanların daha yüksek eğitim düzeylerine sahip oldukları görülmektedir. Aslında bu karşılaştırmaya alt sektörler dikkate alınarak bakıldığında, bu farklılığın sosyal hizmetler ve üretici hizmetler alt sektörlerindeki eğitim düzeylerinin yüksekliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Yoksa, dağıtım ve kişisel hizmetlerdeki işgücünün eğitim düzeyleri, tarım ve imalat sanayinininkinden pek de farklı değildir.

Tablo 14- Sektörler itibariyle üniversite mezunu olan işçilerin olmayanlara oranı

Ülke	Tarım ve Ormancılık	İmalat Sanayii	Hizmetler (Genel)	Üretici Hizmetler	Dağıtım Hizmetleri	Kişisel Hizmetler	Sosyal Hizmetler
Kanada	0.04	0.12	0.29	0.42	0.11	0.15	0.53
Finlandiya	0.04	0.11	0.20	0.30	0.06	0.07	0.32
Fransa	0.07	0.19	0.40	0.63	0.18	0.13	0.62
İspanya	0.07	0.10	0.32	0.53	0.09	0.06	0.99
İtalya	0.04	0.04	0.19	0.32	0.04	0.04	0.39
İsveç	0.02	0.07	0.19	0.25	0.05	0.09	0.29
Norveç	0.15	0.17	0.53	0.88	0.21	0.22	0.86
ABD	0.21	0.26	0.43	0.70	0.21	0.14	0.76
OECD ortası	0.07	0.09	0.24	0.45	0.09	0.08	0.46

Kaynak: OECD, Employment Outlook 2000.

Hizmetler sektöründeki gelişmeler, nitelikli işgücü için olduğu kadar düşük nitelikteki işgücü için de istihdam yaratılması fırsatları sağlamaktadır. Ancak, özellikle bilgi-yoğun alanlarda hizmetlerin gelişmesi nitelikli işgücü gerektirmekte, dolayısıyla da hizmetler sektörünün teknolojik gelişme ve büyümeyle bağlantılı

istihdama katkısının artırılması ekonomide nitelikli işgücünün varlığıyla yakından ilgili olmaktadır. İçinde bulunduğumuz son dönemde hizmetler sektörünün, özellikle bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve çok fonksiyonlu artan kullanımına bağlı olarak gelişmesi karşısında bir çok gelişmiş ülkede, bu alanlarda nitelikli işgücü temininde güçlükler olduğu bilinen bir durumdur. Dolayısıyla, hizmetlerin büyümeye ve istihdama katkısının artırılması, ekonomideki işgücünün hem genel seviyesinin hem de spesifik mesleki-teknik donanımının yükseltilmesine bağlı olduğunu gözden uzak tutmamak gerekmektedir (İyidoğan, 2001:17).

V. SONUÇ

Batıda 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayi-ötesi toplum ya da bilgi toplumu olarak adlandırılan farklı bir toplumsal yapı, sanayi toplumunun yerini almaya başlamış ve bu süreçte istihdamın yapısı hizmetler sektörü lehine bir değişime uğramıştır. Bugün hizmetler sektöründe yaşanan bu büyük gelişme sayesinde, başta gelişmiş ülkelerde olmak üzere, bu sektörün üretim ve istihdama olan katkısı ciddi boyutlara ulaşmış bulunmaktadır. İletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler de hizmet aktivitelerinin çeşitliliklerini ve fonksiyonlarını hızla arttırmaktadır.

Ekonomik gelişme, tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de istihdamın sektörel dağılımını hizmetler sektörü lehine değiştirmektedir. Bununla birlikte, Ülkemizde uzun süredir ekonominin en büyük sektörü konumunda olan hizmetler sektörünün ekonomiye ve istihdama katkısının gelişmiş ülkelere kıyasla düşük düzeyde kaldığı da görülmektedir.

Gelişmiş ekonomilerin giderek hizmet ekonomilerine dönüştüğü ve hizmetler sektörünün ekonomideki ağırlığının bir refah kriteri olarak değerlendirildiği günümüzde, istihdamın daraldığı, milyonlarca insanın işsizlik sorunuyla karşı karşıya bulunduğu ülkemizde, kalkınmaya en önemli katkının, iş yaratma potansiyeli bakımından kilit öneme sahip olan hizmetler sektöründen geleceği unutulmamalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

BRYSON, J. R., DANIELS, P.W. (1998), **"Introduction: Understanding the Rise and Role of Service Activities and Employment in the Global Economy: an Introduction to the Academic Literature"**, Service Industries in the Global Economy Volume I, Edvard Elgar Publishing Limited, UK.

DPT (2000), **Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesi**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Kamu-İş; C: 7, S: 1/2002

DURA Cihan, ATİK Hayriye (2002), **Bilgi Toplumu, Bilgi Ekonomisi ve Türkiye**, İstanbul.

EC (2000), **"The Job Creation Potential of The Service Sector in Europe"**,
Final Report, Employment Observatory Research Network.

EC (2001), **Employment in Europe**.

GÜRSEL S., ULUSOY V. (1998), **Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam**, İstanbul.

İYİDOĞAN Saadet (2001), **"Hizmetler Sektörü: Büyümenin Yeni Platformu"**,
Erc/METU V. Uluslararası Ekonomi Kongresi, Ankara.

KURTULMUŞ Numan (1996), **Sanayi Ötesi Dönüşüm**, İstanbul.

MC LACHEN R., CLARK C, MONDAY I. (2002), **"Australia's Service Sector: A Study in Diversity"**, Australia Productivity Commission Research Paper, Canberra.

MILES Ian (1995), **Services Innovation, Statistics and Conceptual Issues**,
OECD, Paris.

MILES I., BODEN M. (2000), **"Introduction: Are Services Special?"**, Services
and the Knowledge-Based Economy, Edited by Boden M and Miles I, London.

OECD (2000), **Service Economy**, Business and Industry Policy Forum Series,
Paris.

OECD (2000a), **Employment Outlook 2000**, Paris.

OECD (2001), **Employment Outlook 2001**, Paris.

UNITED NATIONS (1990), **International Standard Industrial Classification of AN Economic Activities — third revision**, Statistical Papers, Series M,
No. 4, Rev 3, Department of International Economic and Social Affairs,
Statistical Office of the United Nations, New York.

WORLD BANK (2001), **Beyond Economic Growth**.